

fragments

Arqueologia Estudis i Gestió del Patrimoni.
Plaça de Can Gassol, núm. 18 08301 Mataró
info@fragments.es
tel.93.790.87.34

MEMÒRIA D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA NOVEMBRE 2009

PASSEIG DEL BORN 27-29 REF: 122/09

(BARCELONA, EL BARCELONÈS)

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA:

DATES DE LA INTERVENCIÓ:

DATA D'ENTREGA:

FITXA TÈCNICA

NOM DEL JACIMENT: Barcelona

NOM DE LA INTERVENCIÓ: Passeig del Born, 27-29

REF: 122/09

EXPEDIENT: 437 K121 B-2009-1-4462

MUNICIPI: Barcelona

COMARCA: Barcelonès

TIPUS D'INTERVENCIÓ: Preventiva

COORDENADES GEOGRÀFIQUES: X=431775.13 Y=4582026.88

MSNM: 5'14 m.s.n.m.

TREBALLS REALITZATS: Dues rases

RESULTATS: negatiu

DATES DE LA INTERVENCIÓ: 24 del XI de 2009

DATES DE LA RESOLUCIÓ: 24 al 29 del XI de 2009

PROTECCIÓ DEL JACIMENT:

- Llei 9/1993, de 30 de setembre de 1993, del Patrimoni Cultural Català (DOGC núm.1807).

- Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC núm. 3594).

DIRECCIÓ: Noemí Nebot Pich

PROMOCIÓ: J.A. FERNANDEZ BELIO

ÍNDEX

1.	INTRODUCCIÓ	5
2.	MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ	5
3.	MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC	6
4.	CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS.....	7
5.	METODOLOGIA	15
6.	DESCRIPCIÓ E INTERPRETACIÓ DELS TREBALLS REALITZATS ...	16
7.	CONCLUSIÓ	16
8.	BIBLIOGRAFIA	18
	ANNEX 1. PLANIMETRIES.....	21
	ANNEX 2. FOTOGRAFIES	22
	ANNEX 3. FITXES D'UE.....	23

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria presenta el resultat de la intervenció arqueològica realitzada al **Passeig del Born, 27-29**, amb el codi d'intervenció del **MUHBA 122/09**, realitzada al districte de Ciutat Vella (Barcelona – Barcelonès). La intervenció arqueològica ha estat duta a terme per l'empresa **FRAGMENTS**, sota la direcció arqueològica de l'arqueòloga Noemí Nebot Pich, amb el corresponent permís de la Direcció General del Patrimoni Cultural. La intervenció s'ha dut a terme el 23 de Novembre del 2009.

2. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ

La intervenció al Passeig del Born, 27-29 del districte de Ciutat Vella de Barcelona, es fa necessària donat la situació de la zona, on es realitzen les dues rases de serveis per la canalització de cablejat elèctric, que té interès arqueològic i històric entre d'altres per:

- Forma part del *suburbium* de la ciutat romana,
- es troba a prop d'una necròpolis baix- imperial i alt- medieval¹,
- es troba a prop de l'Antic mercat del Born on ja hi ha documentades importants restes d'època medieval i moderna²,
- en la intervenció realitzada l'any 2001 per realitzar diversos sondejos al Passeig del Born, Placeta Montcada, carrer Sombrierers i Fossar de les Moreres (128/01), es van poder documentar diverses inhumacions d'època romana en les cales realitzades davant els números 10, 24 i 28 del mateix Passeig del Born³.

L'espai intervingut s'inclou doncs en una zona d'interès arqueològic i d'alt valor històric. Tal i com estableix la normativa municipal, d'acord amb la legislació vigent en matèria de patrimoni, qualsevol actuació que comporti una afectació del subsòl suposarà la realització d'una intervenció arqueològica, amb el caràcter de Preventiva. D'aquesta manera, els rebaixos que s'hagin de dur a terme hauran d'estar controlats arqueològicament per tal de localitzar i documentar les possibles restes que apareguin.

¹ Vila, J.M. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7 de Barcelona*, 1997-1998, Arqueociència. Martín, A. *Memòria del seguiment arqueològic al carrer Comerç, 7 de Barcelona*, Abril i Maig de 1997, Martín, A. *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 1bis de Barcelona*, 1996, Martín, A. *Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 1 de Barcelona*, 1995.

² Artigues, P i Fernández, A. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'"antic Mercat del Born" de Barcelona*, 2001-2002, Codex.

³ Calpena, D. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn del Passeig del Born de Barcelona*, 2001, Àtics, Inèdit.

3. MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

El Passeig del Born, dins del districte de Ciutat Vella, pertany al barri de Ribera. Després de l'enderrocament d'una part de l'antic barri de Ribera, d'origen medieval, per part de les tropes borbòniques l'any 1716, s'hi construï al mateix indret la fortalesa de la Ciutadella. Aquesta també acabà sent enderrocada entre els anys 1869 i 1888, moment en que amb motiu de l'Exposició Universal, es va construir el parc als terrenys de la enderrocada Ciutadella. Entre el 1873 i el 1876 s'aixecà el Mercat del Born, generant al seu voltant la construcció de locals amb soterranis destinats a l'emmagatzematge i venda de productes alimentaris que han perdurat fins a dia d'avui. Aquests edificis de l'últim terç del segle XIX foren construïts sobre un terreny aplanat compost essencialment pels rebliments procedents de l'enderroc tant del barri de Ribera com de la Ciutadella.

Aquesta zona de la ciutat comtal està inclosa en el que es coneix tant geogràficament com geològicament com el Pla de Barcelona, el qual està format per un territori comprès entre el Mediterrani i la Serralada Litoral d'est a oest, i entre els rius Besòs i Llobregat de nord a sud. En conjunt el Pla de Barcelona és fruit d'una falla que tingué el seu origen en l'enfonsament del Massís Catalano- balear, fet que determinà la seqüència geològica del subsòl de la zona on les capes més profundes estan compostes per pissarres del paleozoic que presenten intrusions granítiques. Durant el miocè i el pliocè es dipositaren a sobre de les pissarres margues i argiles amb algunes intrusions de graves. Posteriorment la descomposició dels massissos que envoltaven el Pla aportaren acumulacions de blocs de calcàries i argiles a les quals es sobreposaren en períodes més secs formacions de crostes calcàries. Amb les primeres urbanitzacions de la zona s'estengué al Pla una agricultura de caire mediterrani on s'alternà el cultiu de la vinya, els arbres fruiters i l'explotació cerealística. Vora de les rieres es desenvolupà l'horticultura, mentre que l'àrea del Pla que tocava a mar estava formada per marismes i albuferes.

A partir de l'evolució geològica que ha patit el Pla, els estudiosos han acabat distingint dos sectors ben diferenciats: el Pla de Dalt i el Pla de Baix. Nosaltres ens detindrem especialment en el Pla de Baix, el qual s'estenia des de l'esglaó citat fins al mar, àrea en la qual queda inclòs l'antic barri de Ribera i, per tant, la zona on hem intervingut. Aquest sector presenta una seqüència geològica on predominen estrats compostos de materials fins aportats, d'una banda, pels torrents i rieres que baixaven de Collserola i, de l'altra, ben bé a la franja litoral, pels corrents marins que van acabar reblint les marismes abans mencionades. Aquest fenomen natural d'escorrentia, junt amb les aportacions detrítiques dels rius Besòs i Llobregat i l'acció de l'home, provocaren un assecament dels estanys marítims i l'avançament de la línia de costa fins a adquirir la fesomia que li coneixem avui dia.

4. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

La zona intervinguda, el Passeig del Born, 27-29, es troba situada dins del districte de Ciutat Vella de Barcelona, concretament on es localitzava part de l'antic barri de Ribera. El districte de Ciutat Vella coincideix amb el nucli històric de la ciutat i en gran mesura es correspon amb el que fou el recinte emmurallat medieval.

En aquest apartat es farà un recorregut cronològic per l'evolució de l'antic barri de Ribera arrancant en el període medieval, moment de la seva formació i determinant en la seva configuració. Val a dir que explicar l'evolució del barri ens permetrà atansar-nos a aspectes generals de l'evolució urbanística de la ciutat. L'explicació acabarà al segle XIX, moment en que es van reurbanitzar els terrenys de la Ciutadella amb motiu de l'Exposició Universal de 1888.

Gràcies a fonts documentals com els fogatges (època medieval) i els cadastres (època moderna) es pot fer una reconstrucció de l'estructura urbanística i humana de l'antic barri de Ribera. Per altra banda, la construcció de les muralles medievals i modernes que van anar aglutinant les vilanoves també són un factor determinant en l'estructuració de la ciutat de Barcelona. Durant les següents línies es remarcarà la importància de les primeres vilanoves creades fora del recinte emmurallat romà, i com van mantenir una sèrie de característiques identificadores des de la seva formació fins al segle XVIII, moment de canvis significatius per a la ciutat.

El barri de Ribera, que durant època romana es trobava fora del recinte emmurallat de la colònia de *Barcino*, es va començar a poblar a finals del segle X donant lloc a la Vilanova de Mar. Tot i així durant època romana aquesta zona suburbana s'utilitza, com ha demostrat la recerca arqueològica en els últims anys, com a zona d'enterraments⁴. Aquesta, juntament amb el Mercadal, fou una de les primeres vilanoves que es crearen. Tot i que l'expansió agrària dels segles IX i X va permetre activar els intercanvis comercials, la eclosió econòmica de la ciutat no es va produir fins la segona meitat del segle XI. La ciutat, que basava la seva economia en l'agricultura, estava configurada per propietats extenses amb cases voltades de vinyes i farraginars⁵.

⁴ Puig F., "Món funerari a Bàrcino", *Del Romà al Romànic, Història, Art i Cultura de la Tarraconense Mediterrània entre els segles IV i X*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999, pp., 265-270.

⁵ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre -indústria*, Barcelona, 1986, pàg.11.

La muralla romana definia l'espai dintre de la ciutat, i la defensa dels diversos trams era encomanada a cadascun dels senyors civils i eclesiàstics que dominaven la ciutat. Fora muralles, al segle X, es formaven els primers nuclis poblats gràcies a construccions, camins i punts amb una funció ben definida, sent alguns edificis religiosos centre de vilanoves com és el cas de Santa Maria de les Arenes (després Santa Maria del Mar), Santa Maria del Pi, Sant Pere de Puelles i Sant Cugat. Per altra banda, els camins i torrents propers a la ciutat determinaran la formació dels nous carrers. També cal tenir en compte a l'hora d'explicar la formació de poblament fora muralles que les funcions bàsiques s'aglutinaren entorn elements concrets de la ciutat com el mercadal, el port o el rec comtal.

Al segle XII l'arrencada del comerç i la consolidació del poder naval van permetre tant la formació de nous nuclis com el creixement de les vilanoves existents juntament amb una sèrie de transformacions dintre muralles, tot i que el recinte romà encara es considerava fonamental. És el moment en que el Mercadal accentuarà el seu caràcter comercial i artesanal, mentre la Vilanova de Mar, com a conseqüència de l'augment de les activitats marineres, es converteix en el barri mercantil de la ciutat. Es té notícia que a finals del segle XII el voltant de Santa Maria de les Arenes estava ple d'obradors⁶. Aquest increment de l'activitat va permetre que es poblessin de cases les travessies del carrer del Mar.

La urbanització de Ribera és la mostra més palpable de que el barri de Mar durant el segle XIII va continuar sent el més actiu. La petita rada que feia funcions de port i en la que desembocava el Rec Comtal s'anava omplint de sorra. D'aquesta manera, l'any 1210, Pere I va cedir aquest arenal a la Catedral. Aquest sector s'anirà urbanitzant durant tot el segle XIII i part del XIV i acabarà assolint un nivell de població considerable.

Al segle XIII es va produir l'eclosió d'un procés de transformacions que va donar lloc a un augment sense precedents de les activitats comercials i artesanals i a la institucionalització definitiva de l'entitat de la ciutat. Tot i que el comerç es va mantenir com l'activitat principal, les activitats productives van començar a notar un augment en sectors com el cuir, les armes i la construcció naval. Pere el Gran va fer construir unes noves drassanes fortificades a la platja i, fora muralles, a la banda de Framenors. Tanmateix per altra banda tot aquest increment de l'activitat de la ciutat i de la població va provocar que si a finals del segle XII els excedents locals eren suficients, a finals del XIII el subministrament del blat depengués en gran part de les importacions, sent aquest una de les principals preocupacions del nou govern barceloní que es constituí definitivament l'any 1274 com a Consell de Cent.

Tots aquests canvis també es veuran reflectits en la construcció de les noves muralles; sent un dels principals canvis els pas de la concepció del terreny privat a públic, la defensa de les noves muralles es converteix en

⁶ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg.13.

assumpte de tota la comunitat. Així, per exemple, les construccions no poden atansar-se a la fortificació per tal de que es pugui circular lliurement al seu voltant. L'edificació té un paper unificador, abraçant els nuclis poblats i els edificis religiosos que envolten la ciutat. Es donarà un procés, a l'interior de les muralles, en que s'uniran les diverses vilanoves i es dissoldrà el límit entre el nucli d'origen romà i el teixit urbà format al seu exterior⁷.

El perímetre de la muralla que defineix el perfil de la ciutat queda enllestit a finals del segle XIV, tot i que els treballs continuarien fins ben entrat el segle XV. Si bé és veritat que durant els segles posteriors es realitzarien altres intervencions, cap representà una modificació important del seu traçat fins el moment de construcció de la Ciutadella. Pel que fa a la banda que ens interessa, l'emmurallament de Ribera no s'acabà fins al segle XVI i seguint criteris diferents als inicials⁸.

Ja al segle XIV, un cop el barri ha quedat dintre muralles, les dades del fogatge de l'any 1363 constaten, una vegada més, la seva expansió continuada. La consolidació de la zona sembla estar lligada a la construcció del convent de Sant Agustí, l'any 1309, i a la construcció de la muralla entre el Portal Nou i Santa Clara començada l'any 1358.

Per altra banda durant la primera meitat del segle XIV es produeix l'obertura d'alguns carrers (carrer d'en Vidal proper al Mercadal, carrer Cremat Gran, entre Montcada i Flassaders...). Garcia i Espuche interpreta aquesta obertura més per resoldre un problema de circulació que no com a una solució de major densificació del barri⁹. És aquest el moment en que la construcció gòtica de Santa Maria del Mar substitueix l'antiga Santa Maria de les Arenes.

Al segle XV, amb la nova divisió administrativa de la ciutat en quarters, la zona que ens ocupa passarà a anomenar-se el quarter de mar. Aquest sistema establia els eixos principals de divisió de l'espai en el cardo i el decumano de l'antiga ciutat romana.

Per època moderna es compta amb dos fonts documentals importants: el fogatge de 1516 i posteriorment el cadastre de l'any 1716. El fogatge de l'any 1516 constata que la ciutat té una estructura medieval que es mantindrà fins el segle XVIII. El fogatge també deixa veure que els primers nuclis formats fora muralles es corresponen amb els de major densitat viària, i permet establir-los com les zones més denses a la vegada que continuen sent les zones on es concentra major diversificació d'oficis. El fet que el document faci una descripció de totes i cadascuna de les illes de la ciutat ha permès a Garcia i Espuche establir l'entramat viari de la ciutat

⁷ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg.17.

⁸ Cubeles i Bonet, Albert. "Les muralles de Barcelona", *L'art gòtic a Catalunya, Arquitectura III, Dels palaus a les masies*.

⁹ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg. 22.

constituït per una trama de base i una de secundària. La trama de base està determinada per un únic eix "horitzontal" que travessa la ciutat, i una sèrie de vies més curtes que complien la funció de comunicar els diferents portals amb les vilanoves i a l'inversa. Així per l'autor ens trobaríem amb una trama irregular i descompensada, on el barri de Santa Maria quedaria dèbilment connectat a la xarxa pels carrers Argenteria i Montcada i clarament encarat al mar. La trama secundària serà la que urbanitza els espais entre les vies bàsiques. L'observació d'aquest entramat porta a l'autor a constatar una vegada més que els primers nuclis formats fora muralles romanes són els que presenten major entramat viari, el que el porta a establir una relació entre densitat viària, densitat construïda i densitat habitada: "...en una superfície que suposa el 14,4% del total de la ciutat, i que conté el 41,4% de la població barcelonina" .10

Per Garcia i Espuche la diferència del cadastre de 1716 respecte d'altres fonts documentals rau en el fet que permet estudiar la realitat urbana de la Barcelona del moment, a la vegada que permet reconstruir la situació anterior al setge i a les demolicions realitzades per tal d'edificar la Ciutadella. Cal remarcar que aquesta seria la primera transformació urbanística de la ciutat d'ençà de la construcció de les diverses muralles medievals.

La confecció del cadastre de l'any 1716 va ser conseqüència directe de la guerra de successió per tal de poder portar a la pràctica la reforma fiscal de la Nova Planta. El nou sistema fiscal relacionava directament cada individu amb l'Estat, el que representava un major control de la gent, dels seus moviments, ocupacions i fortunes, i comportava la formació d'una gran massa de documentació. El cadastre dona informació de tots i cada un dels focs i cases, situant-los amb precisió a cada carrer.

El segle XVIII va portar profundes transformacions per Barcelona amb dos etapes diferenciades: la primera dominada totalment per la nova dependència d'un Estat centralista, amb preeminència de l'hegemonia de l'element militar. La segona, una etapa d'empenta demogràfica i creixement econòmic amb un poder cada cop més important de caràcter privat.

El triomf borbònic de 1714 va significar una transformació radical del marc institucional: supressió de les institucions autònomes amb el decret de Nova Planta, unit a dos tendències que han crescut durant els segles precedents: aristocratització del govern municipal i militarització de les ciutats. Aquests dos factors ajudaran a la monarquia a tenir un major control sobre l'engranatge polític. Aquest control arribarà fins i tot al teixit municipal, una nova burocràcia, designada pel rei i preferentment procedent de l'estament nobiliari, que passarà a controlar els càrrecs més importants. El Consell de Cent serà substituït per un Ajuntament, de patró castellà, que tindrà jurisdicció sobre un territori més restringit. La petita dotació econòmica del govern municipal agreujarà els defectes del model imposat.

¹⁰ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg. 27.

Els gremis perdran una bona part del seu poder tradicional en no tenir cabuda a l'Ajuntament borbònic. En esdevenir el govern municipal un poder totalment secundari, la ciutat quedarà sotmesa al poder militar. La màxima autoritat d'aquest poder en el Principat estarà en la figura del Capità General. La primera funció del nou cadastre serà mantenir un exèrcit que assegurui el control de la monarquia sobre el Principat.

Entre les seves funcions el Capità General haurà d'imposar les obres de tipus "defensiu", a la vegada que tindrà un ampli marge de decisió en les obres a edificar sobre terrenys públics, així com les obres que afecten a carrers i places, amb la qual cosa agafarà sempre que vulgui competències de l'Ajuntament. Aquest últim només s'encarregarà d'obres de poca envergadura, sempre supeditat a l'iniciativa dels capitans generals.

L'estructura física de Barcelona era de carrers estrets, plens de reclaus i volades i les vies que travessaven la ciutat eren poques i difícilment transitables per les tropes. Aquesta morfologia dificultava tant el reforçament de les defenses com el control sobre la població; és així com les primeres intervencions urbanístiques estigueren orientades a assegurar aquests dos punts. En un principi el dispositiu militar s'adapta a les circumstàncies i s'estructura seguint dos eixos bàsics, que són els únics que permeten moviments de tropes en cas de revolta- i desfilades en temps de pau: el passeig de la Marina i la Rambla. És així com aquestes vies quedaren dominades per les casernes de la Llotja i per l'Estudi General. Aquests eixos, però, no podien dominar l'autèntic centre de la ciutat. Fou així com la ciutat patí la transformació més important des de la construcció de les muralles medievals: la formació de la Ciutadella i la seva Esplanada. Aquestes dues construccions resolien el problema defensiu però van representar un gran cost per la ciutat¹¹.

La necessitat de la construcció d'una fortalesa a la ciutat de Barcelona venia plantejant-se des de l'any 1652, però va ser el procés de militarització sense traves el que finalment va fer realitat aquesta construcció. Des de la nova fortalesa es podia reforçar el moll, la part més dèbil de la marina i, el més important, dominar l'àrea més poblada de la ciutat. La construcció de la Ciutadella va comportar la formació d'una esplanada al seu voltant, fet que va obligar a l'enderrocament d'un ampli sector urbà.

Gràcies a diverses fonts, entre elles el cadastre de 1716, s'ha pogut quantificar el número de cases enderrocades en 1.015 (incloent les ja enderrocades durant el setge i assalt de la ciutat), és a dir, el 17% del total de la ciutat¹².

¹¹ Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg. 63.

¹² Garcia i Espuche; Guàrdia i Bassols. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986, pàg. 63.

La historiografia "tradicional" defensava un tant per cent més elevat, interpretant com una clara voluntat de càstig el fet d'enderrocar una àrea de la ciutat considerada com la més important. No és fins la valoració de Sanpere i Miquel¹³, que es rebaixa la importància dels efectes. Tot i que la valoració de Sanpere i Miquel s'acosta més a la realitat que les anteriors, encara es fixa sobretot en les cases i edificis singulars enderrocats i no es planteja suficientment la repercussió, a curt i llarg termini, sobre el conjunt de la ciutat. Per acostar-se a aquesta realitat, per Garcia i Espuche és necessari analitzar l'àrea enderrocada en la seva heterogeneïtat i situar-la en el context del funcionament global de Barcelona. La zona enderrocada no era una zona homogènia socialment parlant, tot i tractar-se d'una zona amb funcions ben determinades i de molt pes en el conjunt de la ciutat; és per això, que la seva anàlisi va lligada al coneixement i a l'estudi de la globalitat urbana¹⁴.

Pel que fa a la segona etapa del segle XVIII, aquesta ve marcada per l'augment demogràfic i l'empenta econòmica, que es donarà quan l'iniciativa privada adquirirà un pes més destacat, reimpulsant el trencament econòmic i demogràfic advertit des de finals segle XVII i truncat per la guerra. L'espurna que provocà el primer impuls comercial no va sortir de Barcelona directament sinó d'una expansió agrícola entorn de múltiples pols. És a partir de 1743, quan comencen a detectar-se aquests canvis econòmics: progressiu refermament de les noves manufactures cotoneres, la formació de la Real Compañia de Indias (1756) i la creació de la Junta de Comerç (1758).

La Ciutadella comença a ser objecte de crítiques, des de el punt de vista estratègic, a finals del segle XVIII. Conseqüència de la conquesta del castell de Figueres, l'any 1794, queda palès que ni les immenses estrelles eren inexpugnables ni protegien les ciutats dels canons. Si queia la fortalesa, la ciutat no tenia cap possibilitat de reaccionar. El mateix any de la caiguda del Castell de Figueres els diputats de l'Ajuntament de Barcelona demanen a Godoy la neutralització dels bastions de la Ciutadella. La història de la fortificació com a representació de la repressió no s'havia acabat, tornà amb força durant l'any 1809, 1828-1830 i l'explosió revolucionària de 1835. La idea d'enderrocament de l'any 1794 fou llançada de nou pels constitucionalistes de 1821, que volien una expansió de la ciutat en els terrenys de l'Esplanada. Aquesta idea seria llançada de nou amb més força l'any 1840. Malgrat tot la fallida dels processos revolucionaris asseguraria la pervivència de la fortalesa al llarg de l'etapa de governs moderats que arribà fins el 1854. L'any 1868 la Ciutadella era una fortalesa assetjada pels elements de la nova ciutat: cases, passeigs, jardins, fàbriques i vies de ferrocarril.

¹³ Sanpere i Miquel, S. *Fin de la nación catalana*, Ed. Base. Facsímil "L'Avenç", 1905, Barcelona, 2001.

¹⁴ Per exemple, el barri de la Barceloneta es construí entre els anys 1714 i 1753 com a solució d'habitatge per les famílies afectades pels enderrocs.

El projecte d'Eixample, de Cerdà, convertirà aquesta àrea en peça decisiva de l'estructura viària i funcional de la nova ciutat. Ja a principis dels anys 60, la contradicció entre la permanència de la fortalesa i la construcció de l'Eixample és un dels arguments utilitzats per recuperar aquests terrenys sota domini militar. A part d'aquests arguments, hi havia també els purament funcionals: l'espai ocupat per la Ciutadella era l'àrea d'expansió natural de les activitats mercantils, industrials i portuàries. Quan amb la revolució de l'any 1868 s'aconsegueix la recuperació del solar que ocupa la fortalesa, a diferència del que es pensava durant els anys 40 del segle XX ja es planteja la conversió d'aquest espai en un parc.

Josep Fontseré (1829-1897), el mestre d'obres que s'encarregà de la construcció del mercat del Born entre els anys 1873 i 1876, també s'encarregà posteriorment de la projecció del Parc de la Ciutadella, així com de la urbanització dels entorns del Parc amb motiu de la celebració de la Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888.

A continuació presentem un recull d'altres intervencions realitzades en aquesta mateixa zona i que són d'interès per la present actuació arqueològica:

- **2005-2006-2007.** Intervenció arqueològica al jaciment del Born i carrer Comercial, 5 sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Antoni Fernández Espinosa. Aquesta intervenció va posar al descobert restes de l'antic barri de Ribera.
- **2005.** Intervencions arqueològiques preventives al Parc de la Ciutadella. Realitzades entre març de 2005 i febrer de 2006 sota la direcció tècnica dels arqueòlegs Francesc X. Morales i Miquel Gea. Aquestes intervencions van posar al descobert, entre d'altres, les restes del portal de Sant Daniel.
- **2005.** Intervenció arqueològica preventiva al Passeig Picasso, 24/ carrer de la Fusina 13-15 sota la direcció tècnica dels arqueòlegs Noemí Nebot i Roger Prieto. Aquesta intervenció va posar al descobert restes del conjunt urbanístic de l'antic barri de Ribera.
- **2005.** Intervenció arqueològica preventiva al Passeig Picasso, 5-21 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Noemí Nebot. Aquesta intervenció va posar al descobert una estructura vinculada a l'antic complex militar de la Ciutadella.
- **2005.** Intervenció arqueològica preventiva al Passeig Pujades, 10-20 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Noemí Nebot. Aquesta intervenció va posar al descobert estructures vinculades a l'antic complex militar de la Ciutadella.
- **2005.** Intervenció arqueològica preventiva als carrers de la Ribera, 3 i Comercial, 11-19 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Laia Santanach.

Aquesta intervenció va posar al descobert restes del conjunt urbanístic de l'antic barri de Ribera.

- **2004- 2007.** Intervencions arqueològiques al solar del Passeig Picasso 24bis- 30 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Gemma Caballé. Aquestes intervencions han posat al descobert part de l'estructura de l'església dels Menorets, un tram de l'antic carrer Joan Grec, espais destinats a magatzem i, al sector meridional, restes d'estructures baix medievals i d'altres de cronologia moderna.
- **2004.** Intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 38- 38bis, carrer Comercial, 15 sota la direcció tècnica dels arqueòlegs Natàlia Salazar i Pol Castejón. Aquesta intervenció va posar al descobert estructures d'edificacions de l'antic barri de Ribera.
- **2004.** Intervenció arqueològica als carrers: Sant Antoni dels Sombrerers, núm. 4-8, Sombrerers, núm. 4-6, placeta de Montcada, núm. 12-14 i Passeig del Born, núm. 3-5 sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Jordi Ramos. Aquesta intervenció va tenir un resultat negatiu.
- **2004.** Intervenció arqueològica als carrers: Comercial, 11-19, de la Ribera, 5-7 i Passeig Picasso, 40 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Estibaliz Monguiló. Aquesta intervenció va posar al descobert estructures d'època moderna.
- **2004.** Intervenció arqueològica als carrers: Fusina, 1, Comerç, 19-25, Plaça de Pons i Clerch, 1-2, Princesa, 53-61, Passeig Picasso, 10-16 i Passeig Pujades, 8 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Laia Santanach. Aquesta intervenció va tenir resultat positiu a la Plaça Pons i Clerch on es va poder documentar una volta del rec comtal realitzada al segle XVIII.
- **2003.** Intervenció arqueològica al carrer Volta Bufanalla, 3 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Ariadna Traveset. Aquesta intervenció va posar al descobert una inhumació possiblement d'època baix imperial.
- **2003.** Intervenció arqueològica al carrer Princesa 55-61 i Passeig Picasso, 18-20 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Eva Orri. Aquesta intervenció va tenir un resultat negatiu.
- **2002.** Intervenció arqueològica al carrer Comercial 15, Picasso 36 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Montserrat Río. Aquesta intervenció va tenir un resultat negatiu.
- **2001-2002.** Intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born, sota la direcció tècnica dels arqueòlegs Pere Lluís Artigues Conesa i Antoni Fernández Espinosa. Aquesta intervenció va posar al descobert bona part del antic barri de Ribera. Cal destacar la localització del Rec Comtal.
- **2002.** Intervencions arqueològiques preventives al carrer Pujades, carrer Welington, carrer Almogàvers i Passeig Lluís Companys sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Ariadna Traveset. Aquestes intervencions

foren positives pel que fa a les rases realitzades al Parc de la Ciutadella, on es van deixar al descobert estructures vinculades amb l'antic complex militar de la Ciutadella.

■ **2001.** Intervenció arqueològica realitzada a l'entorn del Passeig del Born (carrer Sombrerers, Fossar de les Moreres i placeta de Montcada) i Plaça del Fossar de les Moreres, sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Daria Calpena. Aquesta intervenció va posar al descobert restes dels enterraments col·lectius realitzats durant el setge de Barcelona arrel de la guerra de successió que acabà l' 11 de setembre de 1714. Les restes es trobaven amortitzant diferents estructures corresponents al segle XVIII (murs, col·lectors i embornals). A la vegada es va poder documentar un total de quinze enterraments corresponents a la necròpolis tardoromana que es documentaven afectats pels enterraments del segle XVIII.

■ **1998.** Intervenció arqueològica realitzada a l'antic Mercat del Born sota la direcció tècnica de les arqueòlogues Marta Fabregàs i Josefa Huertas. Aquesta intervenció, mitjançant la realització d'una cala a l'interior del Mercat, va permetre documentar el Rec Comtal així com estructures associades.

■ **1998-1997.** Intervenció arqueològica realitzada al carrer Comerç, 7, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Josep M. Vila. Aquesta intervenció va posar al descobert vint tombes, que caldria afegir a les localitzades al carrer Pujades, 1 de cronologia tardoantiga i/o alt medieval (segles VII- IX) i estructures muraries associades al barri de Ribera (segle XIV- XVIII).

■ **1997.** Seguiment arqueològic realitzat al solar del carrer Comerç, 7, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Albert Martín. Aquesta intervenció va posar al descobert dos enterraments amb coberta de lloses de pedra.

■ **1996- 1995.** Intervencions arqueològiques realitzades al Passeig Pujades, 1 i 1 bis, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Albert Martín. Aquestes intervencions van posar al descobert enterraments de cronologia tardoantiga i/o alt medieval (segles VII- IX), així com estructures d'època moderna.

5. METODOLOGIA

La intervenció arqueològica s'ha regit per la normativa legal vigent (Decret 78/2002). El codi de registre de la intervenció ve definit per un número de codi del Registre d'Intervencions Arqueològiques del Servei d'Arqueologia (MHBA), en aquest cas és **122/09**. A la intervenció s'ha seguit la seqüència estratigràfica real. S'han identificat, numerat i documentat tots els nivells estratigràfics, tant positius, com negatius i estructurals. La seqüència estratigràfica es correlativa començant des de el número 01 i es dona un sol número d'unitat estratigràfica quan es tracta de nivells comuns o que es poden igualar per tot l'espai intervingut (per exemple un paviment).

Cada unitat estratigràfica s'ha individualitzat amb una fitxa pròpia, amb les fitxes de registre de camp del Servei d'Arqueologia del MHBA. Aquestes fitxes és lliuren tant en paper com informatitzades.

La documentació planimètrica és lliurada tant en paper com informatitzada, amb el programa Autocad 2000.

Igualment s'ha fet un seguiment fotogràfic de la intervenció. S'ha adjuntat un llistat corresponent al registre fotogràfic, així com els originals en suport informàtic.

6. DESCRIPCIÓ E INTERPRETACIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

Els treballs han consistit en l'obertura de dues rases una davant el número 27 i un altra davant del número 29 del Passeig del Born. Totes dues han presentat una mateixa seqüència estratigràfica i totes dues han tingut un resultat negatiu en tant que no ha estat possible localitzar cap estructura arqueològica ni nivell arqueològic en el subsòl.

Rasa número 27

Aquesta rasa tenia unes dimensions de 12 x 0'40x 0'60 m. La seqüència estratigràfica que presenta és la següent: de sota el paviment de lloses (0'40 x 0'40 m amb una potència de 0,07 m), que es correspon amb el nivell actual de circulació del Passeig del Born (U.E.01) es documenta la preparació del mateix feta de formigó i que té una potència de 0'20 m (U.E.02). Immediatament per sota es troba un nivell d'aportació compost per sorra i runa que té una potència de 0'30 m (U.E.03).

Rasa número 29

Aquesta rasa tenia unes dimensions de 10 x 0,40x 0'60 m. La seqüència estratigràfica que presenta és la següent: de sota el paviment de lloses de (0,40 x 0,40 m amb una potència de 0,07 m), que es correspon amb el nivell actual de circulació del Passeig del Born (U.E.01) es documenta la preparació del mateix feta de formigó i que té una potència de 0'20 m (U.E.02). Immediatament per sota es troba un nivell d'aportació compost per sorra i runa que té una potència de 0'30 m (U.E.03).

Durant el buidatge de terres realitzat a les dues rases s'han localitzat diversos serveis actualment en funcionament corresponents al subministrament de la llum i del gas. D'aquesta manera no s'ha localitzat cap nivell ni estructura arqueològica en el subsòl durant la realització de les dues rases.

7. CONCLUSIÓ

Durant els treballs realitzats al Passeig del Born 27-29 no ha estat possible localitzar cap nivell i/o estructura arqueològica en el subsòl. D'aquesta manera el resultat de la intervenció arqueològica ha estat negatiu i, donada

la poca fondària de la intervenció -que no ha arribat a documentar els nivells geològics-, caldrà esperar a d'altres intervencions a la zona, que aportin noves dades que complementin les ja documentades en aquesta zona de la ciutat.

8. BIBLIOGRAFIA

Artigues, P; Fernández, A.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born de Barcelona, 2001-2002, Codex, Indèdit.

Caballé, G.

Informe preliminar de la intervenció arqueològica realitzada al Passeig Picasso 24- 30 de Barcelona, Codi MHBA 002/04, Març 2004, ArqueoCat, Indèdit.

Caballé, G.

Informe preliminar de la intervenció arqueològica realitzada al Passeig Picasso 24- 30 de Barcelona, Annex: documentació del carrer Joan Grec (sector 4), Codi MHBA 002/04, 29 de març 2004, ArqueoCat, Inèdit.

Calpena, D.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn del Passeig del Born de Barcelona, 2001, Àtics, Inèdit.

Cubeles i Bonet, A.

"Les muralles de Barcelona", *L'art gòtic a Catalunya*, Arquitectura III. Dels palaus a les masies, Edita Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003.

DD.AA.

"Introducció, Barcelonès i Baix Llobregat"; *Gran Geografia comarcal de Catalunya*, Edita Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1991.

DD.AA.

Passat i present de Barcelona (II), Materials per l'estudi del medi urbà, Publicacions i edicions de la UB, Barcelona, 1985.

Fabregàs, M.; Huertas, J.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born de Barcelona, 1998, Inèdit.

Fernàndez Espinosa, A.

Memòria de la intervenció arqueològica al jaciment del Born i al carrer Comercial núm.5, Barcelona (Barcelonès), Març- Novembre 2005, Abril- Maig 2006, Juny- Setembre 2007, Codex, Inèdit.

Garcia i Espuche, A.; Guàrdia i Bassols, M.

Espai i societat a la Barcelona pre- industrial, Edicions de la Magrana Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1986.

Garcia i Espuche, A

"Canvis i permanències de l'herència espacial medieval, De la ciutat de la Ribera a la ciutat de la Rambla", *Història de Barcelona*, Volum 5, El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833), Edita Enciclopèdia catalana, Barcelona, 1992.

Gea, M.

Memòria de la intervenció arqueològica al Portal de Sant Daniel, Passeig Pujades, 10-20, Passeig Picasso, 7-21, Parc de la Ciutadella, Barcelona (Barcelonès), Codi MHBA 029/06, Octubre- Desembre 2006, Març 2007, Actium, Inèdit.

Gea, M.

Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades 10-20, Passeig Picasso, 7-21, Parc de la Ciutadella, Barcelona (Barcelonès), Octubre 2005- Maig 2006, Codi MHBA 190/05, Actium, Inèdit.

Martín, A.

Memòria del seguiment arqueològic al carrer Comerç, 7 de Barcelona, Abril i Maig de 1997, Inèdit.

Martín, A.

Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 1bis de Barcelona, 1996, Inèdit.

Martín, A.

Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 1 de Barcelona, 1995, Inèdit.

Monguiló, E.

Memòria de la intervenció arqueològica als carrers Comercial 11-19, de la Ribera 5-7 i Passeig Picasso, 40, Barcelona (Barcelonès), Codi MHBA 073/04, Març- Abril 2004, Àtics, Inèdit.

Nebot, N.

Passeig Picasso, 22. Barcelona (Barcelonès), Maig 2006 i Juliol 2007, Informe d'afectació de les Intervencions Arqueològiques, Codis d'intervencions del MHBA 048/06 i 055/07, Juliol 2007. ArqueoCat, Inèdit.

Nebot, N; Prieto, R.

Passeig Picasso, 24/ carrer de la Fusina, 13-15, Barcelona, Setembre de 2005, Memòria de la intervenció arqueològica preventiva (sondeigs), Codi MHBA 216/05, ArqueoCat, Inèdit.

Nebot, N.

Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Pujades, 10-20, Codi MHBA 037/05, Febrer de 2005, Àtics, Inèdit.

Nebot, N.

Memòria de la intervenció arqueològica al Passeig Picasso, 5- 21, Codi MHBA 118/05, Abril de 2005, Àtics, Inèdit.

Puig F.

"Món funerari a Bàrcino", Del Romà al Romànic, Història, Art i Cultura de la Tarraconense Mediterrània entre els segles IV i X, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999, pp., 265-270.

Pujades, J.

"Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat", Quarhis n.2, Edita Ajuntament de Barcelona, 2006, pp., 155- 171.

Ramos, J.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer Sant Antoni del Sombrerers, núm. 4-8, carrer Sombrerers, núm. 4-6, Placeta de Montcada, núm. 12-14 i Passeig del Born, núm. 3-5, Barcelona (Barcelonès), Codi MHBA 083/04, Juny 2004, Àtics, Inèdit.

Río Carra, M.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva (control arqueològic) efectuada al carrer Comercial, 15, Picasso, 36, Ciutat Vella, Barcelona, Novembre 2002, Codi MHBA 94/02, Àtics, Inèdit.

Santanach, L.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer de la Fusina, núm. 1, carrer del Comerç, núm. 19-25, Plaça de Pons i Clerch, núm. 1-2, carrer de la Princesa, núm. 53-61, Passeig de Picasso, núm. 10-16 i Passeig Pujades, núm.8, Barcelona (Barcelonès), Codi MHBA 312/04, Gener- Febrer 2005, Àtics, Inèdit.

Orri Terrado, E.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer Princesa 55-61 i Passeig Picasso 18-20 de Barcelona, Codi MHBA 020/03, Novembre 2003, Àtics, Inèdit.

Traveset, A.

Memòria de les intervencions arqueològiques preventives al carrer Pujades, carrer Wellington, carrer Almogàvers i Passeig Lluís Companys de Barcelona, 2002, Àtics, Inèdit.

Traveset, A.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva duta a terme al carrer Volta Bufallana, 3 (Barcelona), Codi MHBA 048/03, Març- Abril 2003, Àtics, Inèdit.

Vila, J.M.

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Comerç, 7 de Barcelona, 1997-1998, Arqueociència, Inèdit.

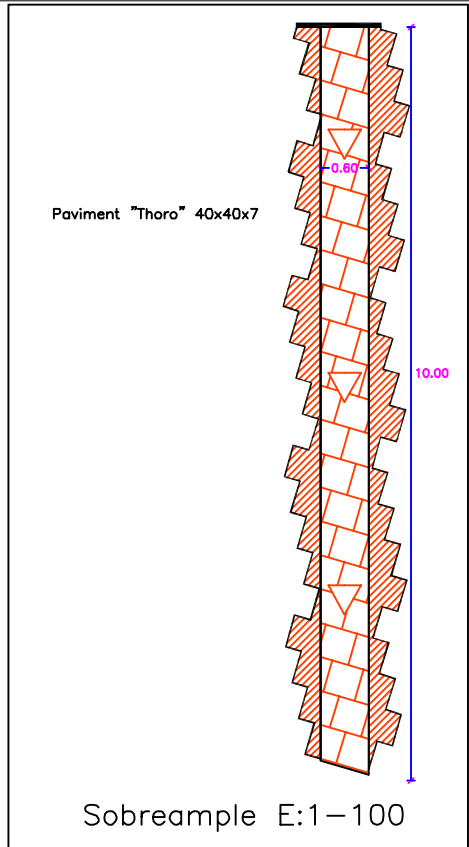
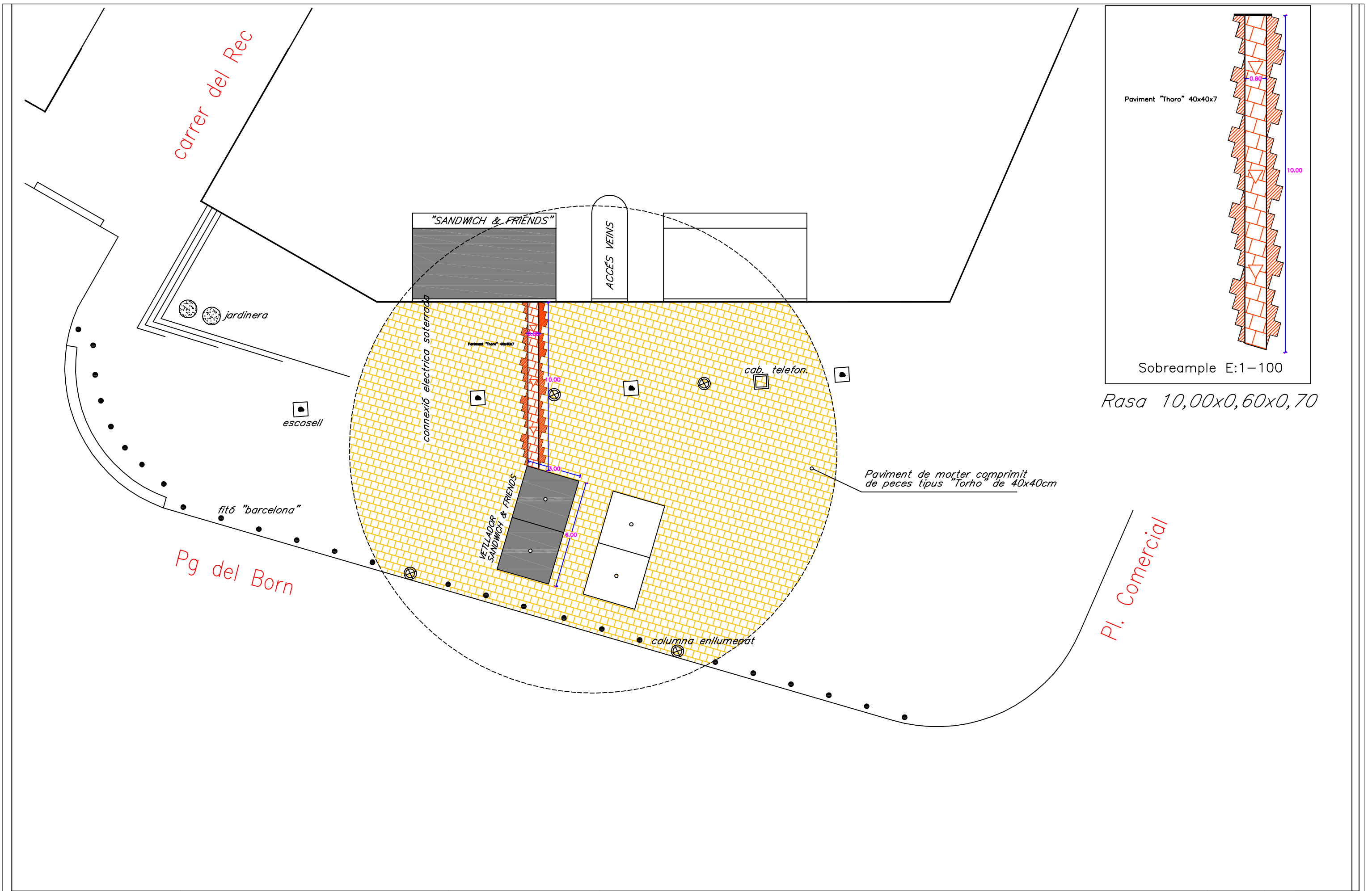
MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA
29
2009

PASSEIG DEL BORN, 27-

CODI: 122/09
Barcelona (Barcelonés)

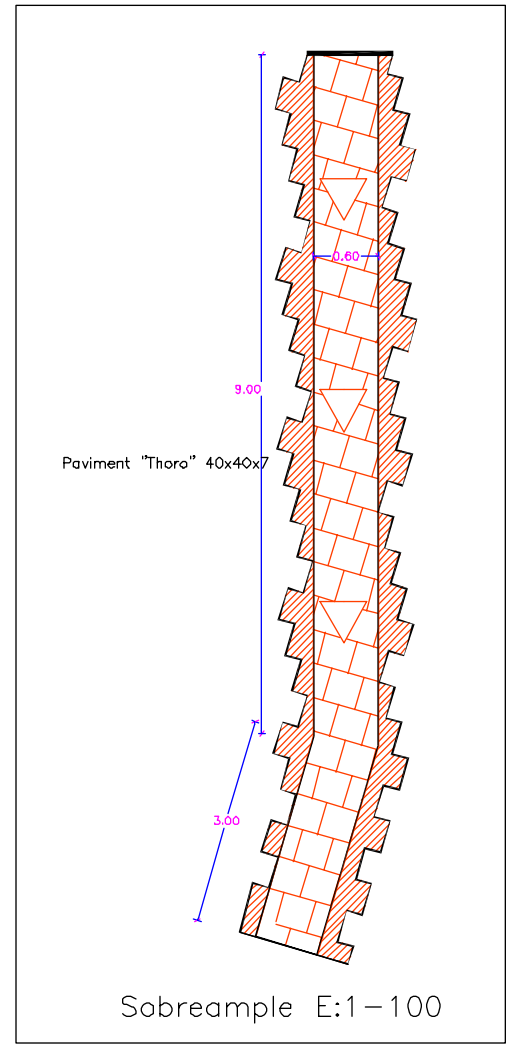
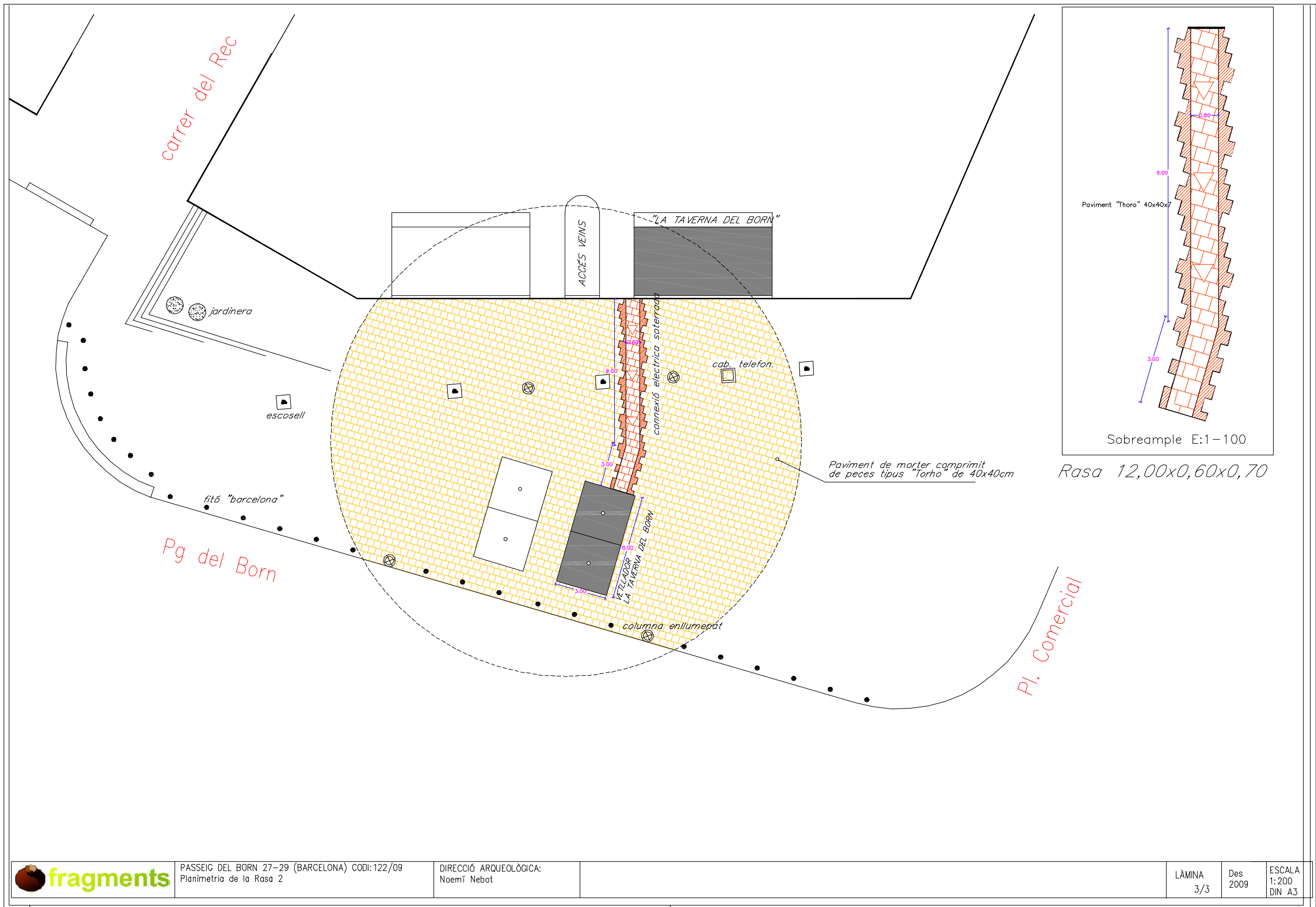
ANNEX 1. PLANIMETRIES

Rasa 10,00x0,60x0,70

carrer del Rec

Rasa 12,00x0,60x0,70

Paviment de morter comprimit de peces tipus "Torho" de 40x40cm

ANNEX 2. FOTOGRAFIES

1. Vista general de la localització de les rases
2. Detall ubicació de les rases
3. Detall rasa realitzada al número 27 un cop realitzat el buidatge de terres
4. Detall de la rasa realitzada al número 27
5. Detall de la rasa realitzada al número 29 un cop realitzat el buidatge de terres
6. Detall de la rasa realitzada al número 29

1. Vista general de la localització de les rases

2. Detall ubicació de les rases

3. Detall rasa realitzada al número 27 un cop realitzat el buidatge de terres

4. Detall de la rasa realitzada al número 27

5. Detall de la rasa realitzada al número 29 un cop realitzat el buidatge de terres

6. Detall de la rasa realitzada al número 29

ANNEX 3. FITXES D'UE

FITXA D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

PUNT D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Codi: 122/09
Intervenció: PASSEIG DEL BORN 27-29

U.E.:

01

UBICACIÓ:

Sector: Zona:
Cala: Àmbit:

COTES:

minima: 5,07
maxima: 5,14

Definició:

PAVIMENT

Superfície:

0

Consistència:

DURA

Color:

GRIS

Criteris de diferenciació

VISUAL

Fiabilidad estratigràfica:

COMPONENTS

Geològics:

Orgànics:

Artificials:

SEQUÈNCIA FÍSICA

Igual a:

En contacte amb:

Se li adossa:

S'adossa a:

Cobert per:

Cobreix: 02,03

Tallat per:

Talla:

Reomplert per:

Reomple:

DESCRIPCIÓ

Nivell de paviment actual del Passeig del Born.
Lloses que tenen unes dimensions de 0'40x0'40m i una potència de 0'07m.

ESTAT DE CONSERVACIÓ

Data Actuació:

23/11/2009

Fitxa revisada per:

Responsable:

Noemí Nebot Pich

Compr. de documentació

Foto

Fitxa

Dibuix

PROCÉS D'EXCAVACIÓ

data inici: data final:

INTERPRETACIÓ

MATERIALS REPRESENTATIUS

REFERENCIA MATERIALS

Fulls d'inventari núm.:

ELEMENTS I CRITERIS DE DATACIÓ

CRONOLOGIA

Segle XX-XXI

OBSERVACIONS

ARXIU

Plantes:

num.: 0

Seccions-alçats

num.: 0

Fotografia

diapo: 0

B/ N: 0

Color: 0

SERVEI D'ARQUEOLOGIA

FITXA D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

PUNT D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Codi: 122/09
Intervenció: PASSEIG DEL BORN 27-29

U.E:

02

UBICACIÓ:

Sector: Zona:
Cala: Àmbit:

COTES:

minima: 4,87
màxima: 5,07

Definició:

PREPARACIÓ PAVIMENT

Superfície:

0

Consistència:

DURA

Color:

GRIS

Criteris de diferenciació

VISUAL

Fiabilidad estratigràfica:

COMPONENTS

Geològics:

Orgànics:

Artificials:

SEQUÈNCIA FÍSICA

Igual a:

En contacte amb:

Se li adossa:

S'adossa a:

Cobert per: 01

Cobreix: 03

Tallat per:

Talla:

Reomplert per:

Reomple:

DESCRIPCIÓ

Nivell de formigó que correspon amb la preparació del paviment actual del Passeig del Born. Té una potència de 0'20m.

ESTAT DE CONSERVACIÓ

Data Actuació: 23/11/2009

Fitxa revisada per:

Responsable: Nœmí Nebot Pich

Compr. de documentació

Foto Fitxa Dibuix

PROCES D'EXCAVACIO

data inici: data final:

INTERPRETACIO

MATERIALS REPRESENTATIUS

REFERENCIA MATERIALS

Fulls d'inventari núm.:

ELEMENTS I CRITERIS DE DATACIO

CRONOLOGIA

Segle XX-XXI

OBSERVACIONS

ARXIU

Plantes:

num.: 0

Seccions-alçats

num.: 0

Fotografia

diapo: 0

B/ N: 0

Color: 0

SERVEI D'ARQUEOLOGIA

FITXA D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

PUNT D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Codi: 122/09
Intervenció: PASSEIG DEL BORN 27-29

U.E:

03

UBICACIÓ:

Sector: Zona:
Cala: Àmbit:

COTES:

minima: 4,57
màxima: 4,87

Definició:

NIVELL APORTACIÓ

Superfície:

0

Consistència:

FLONJA

Color:

MARRO

Criteris de diferenciació

VISUAL

Fiabilidad estratigràfica:

COMPONENTS

Geològics:

SORRA, ARGILA

Orgànics:

Artificials:

MATERIAL CONSTRUCTIU (RUNA)

SEQUÈNCIA FÍSICA

Igual a:

En contacte amb:

Se li adossa:

S'adossa a:

Cobert per: 01,02

Cobreix:

Tallat per:

Talla:

Reomplert per:

Reomple:

DESCRIPCIÓ

Nivell d'aportació que correspon al nivellament que es va realitzar per col·locar el nivell de circulació actual del Passeig del Born. Es buida una potència de 0'30m.

ESTAT DE CONSERVACIÓ

Data Actuació: 23/11/2009

Fitxa revisada per:

Responsable: Noemí Nebot Pich

Compr. de documentació

Foto Fitxa Dibuix

PROCES D'EXCAVACIÓ

data inici: data final:

INTERPRETACIÓ

MATERIALS REPRESENTATIUS

REFERENCIA MATERIALS

Fulls d'inventari núm.:

ELEMENTS I CRITERIS DE DATACIO

CRONOLOGIA

segle XX-XXI

OBSERVACIONS

ARXIU

Plantes:

num.: 0

Seccions-alçats

num.: 0

Fotografia

diapo: 0

B/ N: 0

Color: 0